

Om anarkismen

Nicholas Walter

1969

Innehåll

Vad anarkisterna anser	4
Liberalism och socialism	6
Demokrati och representation	8
Stat och klass	9
Organisation och byråkrati	11
Egendomen	12
Gud och kyrkan	14
Krig och våld	15
Individen och samhället	17
Hur anarkisterna skiljer sig åt	18
Filosofisk anarkism	20
Individualism, egoism, frihetlighet	21
Mutualism och federalism	22
Kollektivism, kommunism, syndikalism	23
Skenbara skillnader	25
Vad anarkisterna vill	26
Den fria individen	28
Det fria samhället	29
Arbetet	31
Förnödenheter och lyx	32
Välfärdssamhället	33
Pluralism	34

Revolution eller reform	35
Vad anarkisterna gör	36
Organisation och propaganda	38
Handling	40

Vad anarkisterna anser

De första anarkisterna var folk i de engelska och franska revolutionerna på 1600- och 1700-talen. Man använde beteckningen som skymford för att antyda att de ville ha anarki i betydelsen kaos eller förvirring. Men från och med 1840-talet har det funnits människor som har accepterat benämningen ”anarkist” som tecken på att man ville ha anarki i bemärkelsen frånvaro av styrelse eller regering. Det grekiska ordet **anarkhia** (liksom det svenska) har båda betydelserna. Folk som inte är anarkister tycker att detta kommer på ett ut, men anarkisterna envisas med att hålla isär dem. I över ett århundrade har anarkister inte bara ansett att frånvaro av styrelse inte behöver betyda kaos och förvirring, utan också att ett samhälle utan regering avgjort kommer att bli bättre än det samhälle vi nu lever i.

Anarkism är den politiska formuleringen av den psykologiska reaktion mot auktoriteten som uppstår i alla mänskliga grupper. Alla har träffat naturliga anarkister, som inte vill tro eller göra något bara för att någon beordrar dem därtill. Överallt i historien kan man se en praktisk tendens till anarkism hos individer och grupper som gör uppror mot dem som råder över dem. Som teori är anarkismen också mycket gammal. Man kan till exempel hitta beskrivningar av en svunnen guldålder utan regering i litteraturen i det forntida Kina och Indien, Egypten och Mesopotamien, Grekland och Rom, och likaledes finner man önskan om ett framtida idealsamhälle utan regering i otaliga religiösa och politiska skribenters och församlingars tänkande. Men idén att förverkliga anarkin i nuläget är av nyare datum, och det är först i det senaste århundradets anarkistiska rörelse som vi finner kravet på ett samhälle utan styrelse här och nu.

Andra grupper både till höger och vänster vill bli kvitt allt styre i teorin, antingen när marknaden blir så fri att den inte behöver övervakas längre, eller också när folk blir så jämlika att inget tvång behövs, men åtgärderna de vidtar tycks bara åstadkomma allt starkare regeringar. Det är anarkisterna, och bara anarkisterna, som vill bli av med regeringen i praktiken. Detta betyder inte att anarkisterna tror att alla människor är goda av naturen, eller lika som bär eller utvecklingsbara intill perfektion eller något sådant nonsens. Det betyder att anarkister tror att nästan alla människor är sociala och liknar varann och kan ta vara på sig själva. Många säger att styrelse är nödvändig därför att några inte kan se efter sig själva, men anarkisterna säger att styrelse är skadlig, därför att ingen människa kan betros med att se efter någon annan. Om alla människor är så usla att de måste regeras av andra, hur kan då några människor vara tillräckligt bra för att råda över andra? frågar anarkisterna. Makt korrumpas för det mesta, och absolut makt korrumpas absolut. Samtidigt är jordens välbefinnande resultatet av hela människosläktets arbete, och alla människor har samma rätt att vara med och fortsätta arbetet och njuta av resultatet. Anarkism är ett ideal som kräver full frihet och full jämlikhet på samma gång.

Liberalism och socialism

Anarkismen kan ses som en utveckling från antingen liberalismen eller socialismen eller från både liberalism och socialism. Liksom liberalerna vill anarkisterna ha frihet. Liksom socialisterna vill anarkisterna ha jämlikhet. Men vi nöjer oss inte med bara liberalism eller bara socialism. Frihet utan jämlikhet betyder att de fattiga och svaga är mindre fria än de rika och starka, och jämlikhet utan frihet betyder att vi alla är slavar tillsammans. Frihet och jämlikhet står inte emot varann utan kompletterar varann. I stället för den gamla polariseringen med frihet kontra jämlikhet - enligt vilken det påstås att mer frihet är lika med mindre jämlikhet och mer jämlikhet är lika med mindre frihet - påpekar anarkisterna att i praktiken kan man inte få det ena utan det andra. Friheten är inte äkta om en del människor är för fatiga eller för svaga att njuta av den, och jämlikheten är inte äkta om en del människor regeras av andra. Anarkisternas viktigaste bidrag till den politiska teorin är denna insikt att frihet och jämlikhet egentligen är samma sak.

Anarkismen skiljer sig också från både liberalismen och socialismen i sin syn på framsteg. Liberalerna ser historien som en rätlinjig utveckling från barbari, vidskepelse, ofördragsamhet och tyranni till civilisation, upplysning, fördragsamhet och frigörelse. Det kan gå lite fram och tillbaka, men i stort sett går mänskligheten framåt från ett dåligt förflutet till en bra framtid. Socialisterna ser historien som en dialektisk utveckling från barbari genom despotism, feodalism och kapitalism mot proletariats seger och klassamhällets avskaffande. Revolution och reaktioner växlar, men fortfarande går mänskligheten i stort sett från ett dåligt förflutet till en bra framtid.

Anarkisterna har en helt annan syn på framsteg. Ofta ser de faktisk inget framsteg alls. Vi ser inte historien som en rätlinjig eller dialektisk utveckling i en riktning utan som en dualistisk process. Det mänskliga samhällets historia är historien om kamp mellan härskarna och de behärskade, mellan de ägande och dem som intet äger, mellan folk som vill regera och bli regerade och folk som vill befria sig själva och sina medmänniskor. Principerna auktoritet och frihet, regeringsmakt och uppror, stat och samhälle, står i ständig motsättning till varann. Den spänningen löser sig aldrig. Mänskligheten rör sig ibland i ena riktningen, ibland i andra. När det uppstår en ny regim eller den gamla faller, är detta inte ett mystiskt avbrott i utvecklingen eller en ännu mer mystisk del av den, utan är precis vad det ser ut att vara. Historiska händelser är bara välkomna i den mån som de ökar friheten och jämlikheten för hela folket. Det finns inget hemligt skäl att kalla en dålig sak bra därför att den är oundviklig. Vi kan inte göra några användbara förutsägelser om framtiden, och vi kan inte vara säkra på att världen kommer att bli bättre. Vårt enda hopp är att kunskap och medvetenhet ska öka, så att folk blir mer medvetna om att de kan ta vara på sig själva utan något behov av myndighet.

Ändå härstammar anarkismen från liberalismen och socialismen, både historiskt och ideologiskt sett. Liberalismen och socialismen kom före anarkismen, och anarkismen uppstod ur motsägelsen dem emellan. De flesta anarkister börjar fortfarande som antingen liberaler eller socialister eller bådadera. Upprorets ande föds sällan fullgången, och den utvecklas först så småningom till anarkism. På sätt och vis förblir anarkisterna alltid liberaler och socialister, och när de förkastar vad som är bra hos dessa riktningar förråder de själva anarkismen. Å ena sidan håller vi på åsikts-, församlings-, rörelse- och beteendefrihet, och särskilt då på friheten att vara avvikande. Å andra sidan håller vi på jämlikhet i ägande, på mänsklig solidaritet, och särskilt då på självbestämmanderätten. Vi är liberalare än liberalerna och mer socialistiska än socialisterna.

Ändå är inte anarkismen bara en blandning av liberalism och socialism, det vill säga socialdemokrati eller välfärdskapitalism. Även om vi hämtat en del från liberalism och socialism, och även om vi står liberaler och socialister nära, så skiljer vi oss fundamentalt från dem - och från socialdemokrater - genom att vi förkastar regeringsinstitutionen. Både liberaler och socialister håller på regeringen - liberalerna teoretiskt för att skydda friheten men i verkligheten för att hindra jämlikheten, socialisterna teoretiskt för att skydda jämlikheten men i verkligheten för att hindra friheten. Inte ens de mest extrema liberaler och socialister kan klara sig utan regering,

utan några människors myndighetsutövning över andra människor. Anarkismens väsen, det som gör den till anarkism, är vägran att acceptera någons myndighet över någon annan.

Demokrati och representation

Många människor motsätter sig odemokratisk regering, men anarkisterna skiljer sig från dem genom att också motsätta sig demokratisk regering. Det finns andra som också motsätter sig demokratisk regering, men anarkisterna skiljer sig från dem genom att de inte gör det därför att de fruktar eller avskyr folkvälde utan därför att de tror att demokrati inte är folkvälde - att demokrati egentligen är en logisk motsägelse, en fysisk omöjlighet. Äkta demokrati är bara möjlig i små gemenskaper, där alla kan delta i alla beslut. Och då behövs den inte. Vad som kallas demokrati och påstås vara folkets självstyre innebär i själva verket att folket regeras av valda styresmän och borde hellre kallas "fävalde med folkets samtycke".

Styre genom styresmän som vi har valt är annorlunda och vanligtvis bättre än styre genom styresmän som har valt sig själva, men det är fortfarande fråga om någras styre över andra. Även det mest demokratiska styre vilar på att någon tvingar någon att göra något eller hindrar någon annan från att göra något. Även om vi styrs av våra representanter är vi fortfarande styrda, och så snart de börjar styra oss mot vår vilja, upphör de att vara våra representanter. De flesta människor är numera överens om att vi inte har någon förpliktelse mot en regim där vi inte har någon talan. Anarkisterna går längre och hävdar att vi inte har någon förpliktelse mot en regering som vi har valt. Vi kanske lyder den därför att vi är överens med den eller för svaga att opponera oss, men vi har ingen förpliktelse att lyda den när vi är oense med den och starka nog att låta bli. De flesta människor är numera överens om att de som berörs av någon förändring bör konsulteras därom innan något beslut fattas. Anarkisterna går längre och hävdar att de själva borde både fatta beslutet och verkställa det.

Anarkisterna förkastar alltså idén om ett samhällsfördrag och om representation. I praktiken kommer väl alltid de flesta saker att göras av några få - av dem som är intresserade av ett problem och har förmågan att lösa det - men det finns ingen anledning att de ska utses eller väljas. De kommer alltid fram ändå och det är bättre att de gör det på naturlig väg. Det viktiga är att ledare och experter inte behöver vara härskare, att ledarskap och expertis inte nödvändigtvis är förbundna med myndighet. Och när representation är lämplig, så är det också allt den är. Den enda sanna representationen är ett ombud som har mandat från sina sändebud, vilket när som helst kan återkallas av dessa. På sätt och vis är en härskare som framställer sig som representant värre än en härskare som uppenbart är usurpator, alldenstund det är svårare att tampas med myndigheten när den är insvept i fina ord och abstrakta argument. Att vi får rösta på våra härskare då och då med några års mellanrum betyder inte att vi måste lyda resten av tiden. Om vi gör det, så är det av praktiska skäl, inte på moraliska grunder. Anarkisterna är emot allt regerande, hur det än är organiserat.

Stat och klass

Anarkisterna har traditionellt riktat in sin opposition mot all myndighet på staten - det vill säga den institution som kräver monopol på makten inom ett visst område. Det är för att staten är myndighetens högsta uttryck i ett samhälle, och även maktens källa och bekräftelse överallt i det. Dessutom har anarkisterna traditionellt varit motståndare till alla slags stater - inte bara till en kungs, diktators eller erövrars uppenbara tyranni, utan också till sådana varianter som upplyst despoti, konstitutionell monarki, feodalt eller kapitalistiskt fåvälde, parlamentarisk demokrati, sovjetisk statskommunism och så vidare. Anarkister har till och med en benägenhet att säga att alla stater är likadana, att man inte kan välja mellan dem.

Detta är en grov förenkling. Visst är alla stater auktoritära, men lika visst är en del stater mer auktoritära än andra, och varje normal människa föredrar att leva i en mindre auktoritär framför en mer auktoritär stat. För att ge ett enkelt exempel, den här redogörelsen för anarkismen skulle knappast ha kunnat komma ut i någon stat förr i världen, och det finns fortfarande många stater där den inte skulle kunna komma ut. Jag vill hellre leva där den får komma ut, och det vill nog de flesta av mina läsare också.

Numera är det inte många anarkister som har en så förenklad syn på något abstrakt som kallas "staten", utan anarkisterna koncentrerar sig på att angripa den centrala regeringen och de institutioner som härrör från den, inte för att de är en del av staten, utan därför att de är tydliga exempel på myndighetsutövning i samhället. Vi uppfattar staten som samhällets motsats, men vi ser den inte längre som främmande för samhället, som en onaturlig växt. I stället ser vi den som en del av samhället, som en naturlig växt. Myndighetsutövning är en normal form av beteende precis som aggression. Men den är en form av beteende som måste tyglas, och som vi måste växa ifrån. Det kan inte ske genom att försöka hitta sätt att institutionalisera den, utan bara genom att hitta sätt att klara sig utan den.

Anarkisterna protesterar mot statens uppenbart repressiva institutioner - ämbetsmän, lagar, polis, domstolar, fängelser, arméer och så vidare - och även mot dem som är skenbart välvilliga - lokala styrelser, förstatligade industrier och kommunala stiftelser, banker och försäkringsbolag, skolor och universitet, press och radio och allt annat. Var och en kan se att de förstnämnda inte vilar på samtycke utan på tvång och i sista hand på våld. Anarkisterna hävdar att de senare har samma järnhand, även om den bär silkeshandske.

Ändå kan man inte förstå de institutioner som direkt eller indirekt härrör från staten, om man tänker på dem som något enbart ont. De kan ha en god sida, på två sätt. De kan ha en nyttig negativ funktion, när de hindrar myndighetsutövning av andra institutioner, som till exempel grymma föräldrar, snikna hyresvärdar, brutala chefer, våldsamma brottslingar. Och de har en nyttig positiv funktion då de främjar önskvärda sociala verksamheter som till exempel offentliga arbeten, katastrofhjälp, kommunikations- och transportsystem, konst och kultur, hälsovård, pensionssystem, socialhjälp, utbildning, radiosändningar. Således har vi befriarstaten och välfärdsstaten, staten som verkar för frihet och staten som verkar för jämlikhet.

Det första anarkistiska svaret härpå är att vi också har förtryckarstaten, att statens huvudfunktion faktiskt är att hålla folket nere, att begränsa friheten - och att alla statens välvilliga funktioner kan utövas och ofta har utövats av frivilliga sammanslutningar. Här liknar staten den medeltida kyrkan. På medeltiden var kyrkan inblandad i alla viktiga sociala verksamheter, och det var svårt att tro att verksamheterna var möjliga den förutan. Det var bara kyrkan som kunde döpa, viga och begrava folk, och man måste tänka efter för att inse att den faktiskt inte alls hade makt över födelse, kärlek och död. Varje offentlig handling krävde officiell religiös välsignelse - det finns fortfarande kvar i en del fall - och man måste lära sig inse, att handlingen hade precis samma verkan utan välsignelsen. Kyrkan blandade sig i och kontrollerade ofta de sidor av gemenskapslivet som nu domineras av staten. Folk har lärt sig att inse att kyrkans medverkan är onödig och rentav skadlig. Vad de nu måste lära sig är att statens dominans är lika fördärlig och överflödig. Vi behöver staten lika länge som vi tror att vi så gör. Allt den gör kan göras lika bra eller till och med bättre utan maktens sanktion.

Det andra anarkistiska svaret är att statens viktigaste funktion är att upprätthålla den existerande ojämlikheten. Anarkisterna är inte överens med marxisterna om att samhällets grundenhet är klassen, men de flesta är överens om att staten är det politiska uttrycket för den ekonomiska strukturen, att den är representant för de människor som äger eller kontrollerar samhällets rikedom, och förtryckare av de människor som utför det arbete som skapar rikedom. Staten kan inte omfördela rikedom rättvist, eftersom den är främsta handhavare av den orättvisa fördelningen. Anarkisterna är överens med marxisterna om att det nuvarande systemet måste raderas, men de är inte överens om att det framtida systemet kan upprättas av en stat i andra händer. Staten är inte bara en följd av klasssystemet utan också en orsak till det, och ett klasslöst samhälle som upprättas av en stat kommer snart att bli ett klassamhälle på nytt. Staten kommer inte att dö bort - den måste medvetet avskaffas av folk som tar ifrån härskarna makten och de rika rikedom. Dessa två handlingar är sammanlänkade, och den ena utan den andra kommer alltid att vara gagnlös. Anarki i den sannaste betydelsen är ett samhälle utan såväl härskare som rika.

Organisation och byråkrati

Detta betyder inte att anarkisterna förkastar organisation, även om en av de starkaste fördomarna mot anarkismen står att finna just här. Folk kan gå med på att anarki inte bara betyder kaos eller förvirring, och att anarkister inte vill ha oordning utan ordning utan styrelse, men de är övertygade om att anarki betyder ordning som uppstår spontant, och att anarkister inte vill ha organisation. Detta är helt fel. Anarkisterna vill faktiskt ha mycket mer organisation, fast organisation utan myndighet. Fördomen beträffande anarkismen härrör från en fördom beträffande organisation. Folk är blinda för att organisation inte är beroende av myndighet, att den tvärtom fungerar bättre utan myndighet.

Ett ögonblicks eftertanke visar att när tvång ersätts med samtycke, så måste det bli mer diskussion och planering, inte mindre. Var och en som berörs av ett beslut ska kunna vara med och fatta det, och ingen ska kunna lämna över det till avlönade funktionärer eller valda representanter. När man inte har regler att iakttä eller prejudikat att följa måste varje beslut fattas på nytt. Utan härskare att lyda eller ledare att följa måste var och en själv kunna bestämma sig. För att hålla allt detta igång kommer förbindelserna mellan individer att bli mångfaldigare och mer invecklade, inte mindre. En sådan ordning kan verka plottrig och ineffektiv, men den kommer att ligga mycket närmare de berörda människornas behov och känslor. Om någonting inte kan göras utan den gamla sortens organisation, utan myndighet och tvång, är det förmodligen inte värt att göras, och bör då hellre lämnas ogjort.

Vad anarkisterna verkligen förkastar är institutionalisering av en viss ordning, tillsättandet av en särskild grupp människor, vars uppgift är att ordna till det för andra människor. Anarkistisk organisation ska vara flytande och öppen. Så snart en organisation blir förstelnad och sluten, så faller den i händerna på en byråkrati, blir redskap för en särskild klass och återgår till att vara uttryck för myndighet i stället för samordning i samhället. Varje grupp har en viss benägenhet för fåvälde, och varje organisation halkar lätt in i funktionärsvälde. Anarkister måste alltid bekämpa dessa tendenser, nu lika väl som i framtiden, hos sig själva lika väl som hos andra.

Egendomen

Inte heller förkastar anarkisterna ägande, fastän vi har en egen syn på saken. I viss mening är egendom stöld - det vill säga om någon helt tillägnar sig en sak så blir alla andra berövade. Detta betyder inte att vi alla är kommunister. Vad det betyder är att en viss persons rätt till någon viss sak inte beror på om han har gjort den eller hittat den eller döpt den eller fått den eller använder den eller vill ha den eller har laglig rätt till den, utan på om han **behöver** den - eller rättare sagt om han behöver den mer än någon annan. Detta är inte en fråga om abstrakt rättvisa eller naturrätt, utan om mänsklig solidaritet och vanligt sunt förnuft. Om jag har en brödlimpa och du är hungrig så är den din, inte min. Om jag har en rock och du fryser, så tillhör den dig. Om jag har ett hus och du är hemlös, så har du rätt använda åtminstone ett av mina rum. Men i en annan mening är egendom frihet - det vill säga det privata åtnjutandet av tillhörigheter i tillräcklig mängd är en förutsättning för att man ska kunna leva hyggligt.

Anarkisterna är för den privategendom som inte kan användas av en person för att utnyttja en annan - dessa personliga ägodelar som vi samlar från barndomen och som blir en del av våra liv. Vad vi är emot är den allmänna egendom som inte är till nytta i sig själv och endast kan användas till att exploatera människor - jord och byggnader, produktions- och distributionsmedel, råvaror och fabriksvaror, pengar och kapital. Principen är att en människa kan sägas ha rätt till vad hon producerar genom eget arbete, men inte till vad hon får från andras arbete. Hon har rätt till vad hon behöver och använder, men inte till vad hon inte behöver och inte kan använda. Så snart en människa har mer än nog, går det antingen till spillo eller hindrar en annan människa från att få tillräckligt.

Detta innebär att rika människor inte har rätt till sin egendom, eftersom de inte är rika därför att de har arbetat mycket, utan därför att mycket folk arbetar för dem. Och fattiga människor har rätt till rika människors egendom, eftersom de inte är fattiga därför att de arbetar litet, utan därför att de arbetar för andra. Faktum är att fattiga människor så gott som alltid har längre arbetstid och tråkigare jobb i sämre miljöer än rika människor. Ingen har någonsin blivit eller förblivit rik genom eget arbete, utan blott genom att utnyttja andras arbete. Om en människa har ett hus och en bit jord, de verktyg hon behöver och god hälsa livet igenom, och om hon arbetar så hårt hon kan så länge hon kan, så producerar hon tillräckligt för sin familj men inte mycket mer. Och förresten är hon inte ens då helt självförsörjande, eftersom hon är beroende av andra för att få vissa varor i utbyte och bli av med en del av sina produkter.

Allmän egendom är inte bara en fråga om ägande utan också om kontroll. Det är inte nödvändigt att besitta egendom för att kunna utnyttja andra. Rika människor har alltid använt andra till att sköta deras egendom, och nu när aktiebolag och statliga bolag håller på att ersätta privata egendomsägare är det direktörerna som håller på att bli de ledande utnyttjarna av andras arbete. I såväl i- som u-länder är det alltså en liten minoritet av befolkningen som äger eller på annat sätt kontrollerar den övervägande delen av allmän egendom.

Trots att det kan förefalla så är detta inte ett ekonomiskt eller juridiskt problem. Vad som är viktigt är inte förmögenhetsfördelningen eller arrendesystemet eller skattesystemet eller arvslagen, utan det grundläggande faktum att en del människor arbetar för andra människor, precis som en del människor lyder andra människor. Om vi vägrade att arbeta för de rika och mäktiga skulle egendomen försvinna - på samma sätt som myndigheten skulle försvinna om vi vägrade lyda härskare. För anarkisterna är egendomen grundad på myndighet och inte tvärtom. Det viktiga är inte hur bönderna stoppar maten i godsägarnas mun eller hur arbetarna stoppar pengarna i arbetsköparnas fickor, utan **varför** de gör det, och detta är en politisk fråga.

En del människor försöker lösa egendomsproblemet genom att ändra lagen eller regimen, antingen genom reformer eller revolution. Anarkisterna har ingen tilltro till sådana lösningar, men de är inte alla överens om den rätta lösningen. En del anarkister vill ha fördelning av allting bland alla, så att vi alla skulle få en lika andel i världsvälståndet, och ett kommersiellt **laissez-faire**-system med fri kredit för att förhindra omätlig ackumulering.

Men de flesta anarkister har ingen tilltro till den lösningen heller, utan vill ha expropriering av all allmän egendom från dem som har mer än nog, så att vi alla har lika tillgång till världens välstånd och så att kontrollen ligger i hela samhällets händer. Men i varje fall är man överens om att det nuvarande egendomssystemet måste raderas tillsammans med det nuvarande maktsystemet.

Gud och kyrkan

Anarkisterna har traditionellt varit antiklerikala, och även ateister. Forna tiders anarkister stod i opposition till kyrkan lika mycket som till staten, och de flesta av dem stod i opposition till religionen själv. Slagordet ”varken gud eller herre” har ofta använts för att sammanfatta det anarkistiska budskapet. Fortfarande tar många människor första steget mot anarkismen genom att överge sin tro och bli rationalister eller humanister. Att förkasta all gudomlig auktoritet leder lätt till att förkasta mänsklig auktoritet också. Nästan alla anarkister idag är förmodligen ateister eller åtminstone agnostiker.

Men det har funnits religiösa anarkister, fast de vanligen befinner sig utanför den anarkistiska rörelsens huvudströmning. Uppenbara exempel är de kättarsekter som föregrep en del anarkistiska idéer före 1800-talet, och grupper av religiösa pacifister i Europa och Nordamerika under 1800- och 1900-talet och ”Catholic Worker”-rörelsen i USA efter 1930. Det allmänna anarkistiska religionshatet har avtagit allt eftersom kyrkans makt har avtagit, och de flesta anarkister uppfattar nu religionen som en privatsak. De skulle motsätta sig att man slog ner religionen med våld, men de skulle också motsätta sig att man försökte få liv i den med våld. De skulle låta var och en tro och göra vad han vill, så länge det bara berör honom själv. Men de skulle inte låta kyrkan ha någon makt längre.

Under tiden är religionens historia mönstret för statens historia. En gång i världen ansågs det omöjligt att ha ett samhälle utan Gud. Nu är Gud död. Det anses fortfarande omöjligt att ha ett samhälle utan stat. Nu måste vi rasera staten.

Krig och våld

Anarkisterna har alltid varit emot krig, men alla har inte varit emot våld. De är antimilitarister, men inte alltid pacifister. För anarkisterna är kriget det yttersta exemplet på makt utanför ett samhälle och innebär på samma gång en oerhörd förstärkning av makten inom samhället. Krigets organiserade våld och förstörelse är en enormt förstörad version av statens organiserade våld och förstörelse, och krig är statens hälsa. Den anarkistiska rörelsen har en stark tradition av motstånd mot kriget och mot krigsförberedelser. Ett fåtal anarkister har stött något visst krig, men de har alltid uppfattats som renegater av sina kamrater, och denna totala opposition mot krig mellan nationer är en av de stora enande faktorerna bland anarkister.

Men anarkisterna har skilt mellan nationella krig mellan stater och inbördeskrig mellan klasser. Den revolutionära anarkiströrelsen har sedan slutet av 1800-talet krävt väpnat uppror för att förstöra staten, och anarkister har aktivt deltagit i många väpnade resningar och inbördeskrig, särskilt de i Ryssland och Spanien. Men fastän de var invecklade i sådan kamp, hyste de inga illusioner om att den av sig själv skulle framkalla revolution. Våld kunde vara nödvändigt för uppgiften att radera det gamla systemet, men det var gagnlöst och direkt farligt för uppgiften att bygga upp ett nytt system. En folkarmé kan besegra en härskande klass och förstöra en regim, men den kan inte hjälpa folket att skapa ett fritt samhälle, och det hjälper inte att vinna ett krig om man inte kan vinna freden.

Många anarkister har i själva verket tvivlat på att våld över huvud taget spelar någon nyttig roll. Lika litet som staten är våldet en neutral kraft, vars verkan beror på vem som använder den, och det gör inte alltid de rätta sakerna bara för att det är i rätta händer. Naturligtvis är de förtrycktas våld inte samma sak som förtryckarvåld, men även om det kan vara bästa vägen ut ur en outhärdlig situation, är det ändå en nödfallsutväg. Det är ett av de mest osympatiska dragen i det nuvarande samhället, och det förblir osympatiskt hur gott syftet än är. Dessutom tenderar det att upphäva sitt syfte, även i situationer där det verkar välbefogat - som revolution. Den historiska erfarenheten tycks visa att revolutioner inte säkerställs genom våld. Tvärtom: ju mer våld, desto mindre revolution.

Allt detta verkar kanske konstigt för folk som inte är anarkister. En av de äldsta och envisaste fördomarna är att anarkister framför allt är våldsmän. Den stereotypa bilden av anarkisten med bomb under slängkappan är hundra år gammal men lever fortfarande. Många anarkister har faktiskt varit för våld, några har varit för mord på offentliga personer och ett fåtal till och med för terrorism mot befolkningen, i kampen mot det nuvarande systemet. Det finns en mörk sida av anarkismen och det är ingen idé att förneka det. Men det är bara en sida av anarkismen, och därtill en närmast försvinnande liten. De flesta anarkister har alltid varit mot sådant våld som inte är absolut nödvändigt - det oundvikliga våldet kommer när folket skakar av sig sina härskare och utsugare.

De värsta våldsförövarna har varit de som upprätthåller maken, inte de som angriper den. De som verkligen har missbrukat bomber här i världen är inte de tragiska och desperata individerna i Sydeuropa för sisådär hundra år sen, utan de militära apparaterna i varje stat i världen genom hela historien. Ingen anarkist kan tävla med blitzen eller atombomben, ingen Ravachol eller Bonnot går upp mot Hitler och Stalin. Vi kan uppmana arbetare att ta över sin fabrik eller bönder att ta över sin jord, och vi kan möjligen slå sönder fönster eller bygga barrikader. Men vi har inga soldater, inga flygplan, ingen polis, inga fängelser, inga läger, inga arkebuseringsplutoner, inga gaskammare, inga bödlar. För anarkister är våldet det yttersta exemplet på bruk av makt människor emellan, kulmen på allting vi är emot.

En del anarkister har till och med varit pacifister, fast det är inte så vanligt. Många pacifister har varit (eller blivit) anarkister, och anarkisterna har tenderat att gå i pacifistisk riktning, allt eftersom världen har gått mot förstörelse. Några har särskilt dragits till den militanta typ av pacifism som Tolstoj och Gandhi var förespråkare för, och till användande av icke-våld som en direkt aktions-metod, och många anarkister har deltagit i antikrigsrörelser och har ibland haft ett betydande inflytande på dem. Men de flesta anarkister - även de

som är direkt inblandade - finner pacifismen för vidlyftig i sitt förkastande av allt våld av alla människor under alla omständigheter, och för trångsynt i sin tro att enbart våldets avskaffande kan lösa alla problem i samhället. Där pacifister ser makten som en mildare version av våld, ser anarkisterna våldet som en starkare version av makten. De stöts också bort av den moralistiska sidan av pacifismen, asketismen och själv rättfärdigheten, och av dess blida världsuppfattning. Jag upprepar: anarkisterna är antimilitarister, men de är inte nödvändigtvis pacifister.

Individen och samhället

Grundenheten i mänskligheten är människan, individen. Nästan alla individer lever i samhälle, men samhället är ingenting annat än en samling individer och dess ena syfte är att ge dem ett rikt liv. Anarkisterna tror inte att folk har naturliga rättigheter, men detta gäller alla. En individ har ingen rättighet att göra nånting som helst men ingen annan individ har rättighet att hindra honom från att göra nånting som helst. Det finns ingen allmän vilja, ingen samhällelig norm som vi ska anpassa oss till. Vi är jämlika men inte lika. Tävlan och ömsesidig hjälp, aggressivitet och ömhet, ofördragsamhet och fördragsamhet, våldsamhet och vänlighet, myndighet och upproriskhet - alla dessa är naturliga former av socialt beteende, men några främjar och andra hindrar individernas rika liv. Anarkisterna tror att bästa sättet att främja det är att garantera lika stor frihet för varje medlem av samhället.

Vi har därför ingenting till övers för moral i traditionell mening, och vi är inte intresserade av vad folk gör i privatlivet. Låt varje individ göra precis vad han vill inom gränserna för sin naturliga förmåga under förutsättning att han låter varje annan individ göra vad **han** vill. Sådana saker som klädsel, utseende, sätt att tala, sätt att vara, umgänge och så vidare är vars och ens ensak. Detsamma gäller sexuallivet. Vi är **för** fri kärlek, men det betyder inte att vi förespråkar allmän promiskuitet. Det betyder att all kärlek är fri utom prostitution och våldtäkt, och att folk borde kunna få välja (eller förkasta) sexuella beteendeformer och sexuella partners åt sig själva. Ett rikt sexuellt liv kan passa en, kyskhet en annan - fast de flesta anarkister känner att världen skulle vara en bättre plats, om det hade varit mindre smussel och mera knull. Samma princip gäller såna saker som droger. Folk kan förgifta sig med alkohol eller koffein, cannabis eller amfetamin, tobak eller opiumpreparat, och vi har ingen rätt att hindra dem, ännu mindre att straffa dem, fast vi kan försöka hjälpa dem. På samma sätt får vi låta var individ dyrka gudar på sitt eget sätt, så länge han låter andra individer dyrka gudar på sitt sätt eller inte dyrka alls. Det gör ingenting om folk tar anstöt. Vad som gör nånting är om människor skadas. Det är ingen idé att hänga upp sig på skillnader i personligt beteende. Det man ska hänga upp sig på är de grova orättvisorna i det aukoritära samhället.

Den fria individens huvudfiende är statens överväldigande makt, men anarkisterna motsätter sig också alla andra former av myndighet som begränsar friheten - i familjen, i skolan, i arbetet, i boendemiljön - och varje försök att tvinga individen att anpassa sig. Men innan vi tänker oss in i hur samhället ska organiseras för att ge sina medlemmar största möjliga frihet, är det nödvändigt att beskriva de olika former anarkismen har tagit på grund av olika syn på förhållandet mellan individ och samhälle.

Hur anarkisterna skiljer sig åt

Anarkisterna har gjort sig kända för att vara sinsemellan oense, och i frånvaro av ledare och funktionärer, rangordning och renlighetskrav, straff och belöning, principförklaringar och program, är det naturligt att folk som har som grundprincip att förkasta all myndighet ständigt får dras med meningsskiljaktighet. Trots det finns det flera väletablerade typer av anarkism, av vilka de flesta anarkister har valt en som motsvarar deras speciella syn.

Filosofisk anarkism

Den ursprungliga typen av anarkism var den som nu kallas filosofisk anarkism. Det är uppfattningen att ett samhälle utan styrelse är en fin tanke, men egentlig inte önskvärd, eller önskvärd men egentligen inte möjligt, åtminstone inte än. Den attityden var den vanligaste i all skenbart anarkistisk litteratur före 1840, och den bidrog till att hindra anarkistiska folkrörelser från att bli ett allvarigare hot mot regimerna. Det är en attityd som man fortfarande kan träffa på bland folk som kallar sig anarkister men inte tillhör någon organiserad rörelse, och någon gång också bland folk inom den anarkistiska rörelsen. Rätt ofta verkar den vara en nästan omedveten attityd att anarkismen liksom Guds rike finns inom en. Den avslöjar sig förr eller senare genom en formulering i stil med: "Visst är jag anarkist, **men** -".

Aktiva anarkister är benägna att förakta filosofiska anarkister, och detta är förståeligt men inte bra. Så länge anarkismen är en minoritetsrörelse kan en allmän känsla av sympati för anarkistiska idéer, hur vag den är, skapa ett klimat där anarkistisk propaganda uppmärksammas och den anarkistiska rörelsen kan växa. Å andra sidan kan ett accepterande av den filosofiska anarkismen hindra folk från att bedöma den verkliga anarkismen korrekt. Men det är i alla fall bättre än fullständig likgiltighet. Vid sidan av de filosofiska anarkisterna finns det många människor som står oss nära men vägrar att kalla sig anarkister, och några som vägrar kalla sig nånting alls. Alla dessa har sin roll att spela, om än bara för att tillhandahålla ett välvilligt auditorium och för att arbeta för frihet i sina egna liv.

Individualism, egoism, frihetlighet

Den första typen av anarkism som var något mer än rent filosofisk var individualismen. Det är uppfattningen att samhället inte är en organism utan en samling självständiga individer, som inte har någon förpliktelse mot samhället som helhet utan bara mot varandra. Den uppfattningen fanns långt innan anarkismen fanns, och den har fortsatt att finnas helt skild från anarkismen. Men individualismen har alltid en benägenhet att anta att de individer som bildar ett samhälle ska vara fria och jämlika, och att de bara kan bli det genom sina egna ansträngningar och inte genom verkan av särskilda institutioner. Och om man vidareutvecklar den attityden hamnar man uppenbarligen i verklig anarkism.

Den första person som utarbetade en tydlig anarkistisk teori - William Godwin i **An Enquiry concerning Political Justice** (En undersökning om politisk rättvisa, 1793) - var individualist. I reaktion mot franska revolutionens försvarare och angripare talade han för ett samhälle utan styrelse och med så lite organisation som möjligt, där de suveräna individerna skulle sky varje form av permanent sammanslutning. Trots många varianter är detta fortfarande grunden för den individualistiska anarkismen. Det är en anarkism för intellektuella, konstnärer och excentriska personer, för folk som arbetar ensamma och tycker om att hålla sig för sig själva. Ända sen Godwins tid har anarkismen dragit till sig sådana människor, särskilt i England och USA, och den har omfattat sådana personer som Shelley och Wilde, Emerson och Thoreau, Augustus John och Herbert Read. De må kalla sig för någonting annat, men individualismen lyser alltid igenom.

Det är kanske missvisande att kalla individualismen för en **typ** av anarkism, för den har haft startkt inflytande på hela den anarkistiska rörelsen, och all erfarenhet eller iakttagelse av anarkister visar att den fortfarande är en väsentlig del av deras ideologi eller åtminstone av deras motivation. De individualistiska anarkisterna är, kan man nog säga, "uranarkisterna", som helt enkelt vill tillintetgöra makten och inte känner något behov att sätta nånting annat i stället. Detta är en människouppfattning, som nog kan vara riktig så långt den räcker, men den räcker inte till när det gäller att ta itu med samhällets verkliga problem, som absolut kräver kollektiv snarare än individuell handling. Ensamma kan vi kanske frälsa oss själva, men andra kan vi inte frälsa.

En extremare form av individualism är egoismen, speciellt i den form Max Stirner givit den i **Der Einzige und sein Eigentum** (1845, på svenska: Den ende och hans egendom). Liksom Marx och Freud är Stirner svår att tolka utan att man stöter sig med hans efterföljare. Men det är kanske acceptabelt att säga att hans egoism skiljer sig från individualismen i allmänhet genom att förkasta sådana abstraktioner som moral, rättvisa, hänsyn, skälighet och plikt till förmån för ett intuitivt erkännande av varje individs existentiella unikheter. Den är självfallet emot staten, men den är också emot samhället och den lutar mot nihilism (uppfattningen att ingenting betyder något) och solipsism (uppfattningen att bara man själv existerar). Den är klart anarkistisk men på ett ganska sterilt sätt eftersom all form av organisation utöver ett tillfälligt "förbund av egoister" ses som en källa till nytt förtryck. Det är anarkism för poeter och luffare, för människor som vill ha en obetingad lösning och ingen kompromiss. Det är anarkism här och nu, inte i världen kanske, men i ens eget liv.

En mer moderat tendens som härrör från individualismen är "frihetligheten". Det är förenklat sagt uppfattningen att frihet är en bra sak. I strängare mening är det uppfattningen att friheten är det viktigaste politiska målet. Således är frihetligheten inte så mycket en specifik typ av anarkism som en mildare form av den, det första stadiet på vägen till fullständig anarkism. Ibland används termen faktiskt som en synonym eller eufemism för anarkismen, när det finns skäl att undvika det mer känsloladdade ordet. Men mera allmänt används det för att beteckna att man godtar anarkistiska idéer inom ett speciellt område utan att erkänna anarkismen som helhet. Individualister är självklart frihetliga, men frihetliga socialister eller frihetliga kommunister är de som tillför socialismen eller kommunismen ett erkännande av individens väsentliga värde.

Mutualism och federalism

Den typ av anarkism som uppstår när individualister börjar tillämpa sina idéer i praktiken är mutualism (av franska **mutualité** - ömsesidighet). Det är tanken att samhället i stället för att lita till staten bör organiseras av individer som ingår frivilliga överenskommelser med varandra på jämlikhetens och ömsesidighetens grund. Mutualism är kännetecknande för sammanslutning som är mer än instinktiv och mindre än officiell, och den är inte alltid anarkistisk. Men den var historiskt betydelsefull i anarkismens utveckling, och nästan alla anarkistiska förslag till omorganisering av samhället har till sitt väsen varit mutualistiska.

Den första människa som själv kallade sig anarkist - Pierre-Joseph Proudhon i **Vad är egendom?** (1840) var mutualist. I reaktion mot de utopiska och revolutionära socialisterna vid 1800-talets början gjorde han upp planer för ett samhälle, som skulle bestå av kooperativa grupper av fria individer som utbyter livsförnödenheter på grundval av arbetsvärde och utbyter fri kredit genom en folkbank. Detta är en anarkism för hantverkare och mekaniker, för småbrukare och butiksinnehavare, för utövare av fria yrken och för specialister, för folk som tycker om att stå på egna ben. Proudhon hade många anhängare särskilt bland yrkesutbildade arbetare och inom den lägre medelklassen och hans inflytande var stort i Frankrike under andra hälften av 1800-talet. Mutualismen vann också anslutning i USA och i mindre utsträckning i England. Senare togs den då och då upp av den sortens fantaster som vill ha valutareform eller självförsörjande kollektiv - åtgärder som lovar snabba resultat men som inte rör vid den grundläggande strukturen i samhället. Detta är en människouppfattning som kan vara riktig så långt den räcker, men den räcker inte till när man ska ta itu med sådana saker som industrin och kapitalet, det klassystem som behärskar dem, eller - framför allt - staten.

Mutualismen är förstas den kooperativa rörelsens princip, men kooperativa föreningar sköts mer efter demokratiska än anarkistiska linjer. I ett enligt anarkistisk-mutualistiska principer organiserat samhälle skulle all gemensam verksamhet ligga i händerna på kooperativa föreningar utan permanenta direktörer eller valda funktionärer. Ekonomisk mutualism kan alltså ses som kapitalism minus profit.

På ett geografiskt i stället för ekonomiskt plan blir mutualismen federalism. Detta är uppfattningen att samhället i vidare mening än den lokala gemenskapen bör samordnas genom ett nät av samarbetsorgan i form av "råd" som kommer från de olika områdena, och vilka i sin tur samordnas genom "råd" som täcker större områden. Den anarkistiska federalismens viktigaste kännetecken är att ledamöterna av sådana "råd" skulle vara ombud utan någon verkställande makt, som när som helst kunde återkallas, och att "råden" inte skulle ha någon central myndighet, bara ett vanligt sekreteriat. Proudhon, som var först med att utarbeta mutualismen, var också först med federalismen - i **Du principe fédératif** (Om den federativa principen, 1863) - och hans anhängare kallas lika ofta federalister som mutualister, särskilt de som var aktiva i arbetarrörelsen. Många av de personer i Första internationalen och i Pariskommunen, som föregrep den moderna anarkiströrelsens idéer kallade sig således för federalister.

Federalismen är inte så mycket en typ av anarkism som en oundviklig del av anarkismen. Praktiskt taget alla anarkister är federalister, men praktiskt taget ingen skulle beteckna sig bara som federalist. Federalism är när allt kommer omkring en allmän princip, som inte alls är begränsad till den anarkistiska rörelsen. Det är ingenting utopiskt med den. Det internationella systemet för att samordna järnvägar, sjöfart, flygtrafik, post, telegraf och telefon, vetenskaplig forskning, hjälpinsatser mot hungersnöd och katastrofer och många andra världsomfattande aktiviteter är i det väsentliga federalistiska i sin struktur. Anarkisterna tillfogar bara att sådana system skulle fungera lika bra inom som mellan länderna. Det gör de faktiskt också redan när det gäller största delen av frivilliga föreningar, sammanslutningar och organisationer av alla slag, som handhar sådana sociala verksamheter som inte är ekonomiskt vinstgivande eller politiskt känsliga.

Kollektivism, kommunism, syndikalism

Den typ av anarkism som går länge än individualismen och mutualismen och innebär ett direkt hot mot klasssystemet och staten är den så kallade kollektivismen. Det är uppfattningen att samhället kan omvandlas först när arbetarklassen tar kontrollen över näringslivet genom en social revolution, raserar statsapparaten och organiserar om produktionen på grundval av gemensamt ägande och kontroll genom arbetarsammanslutningar. Arbetsmedlen skulle ägas gemensamt, men arbetsprodukterna skulle fördelas enligt den princip som uttrycks i slagorden ”av var och en efter förmåga, åt var och en efter arbetsinsats”.

De första moderna anarkisterna - Michail Bakunin och hans anhängare i Första internationalen - var kollektivisterna. I reaktion mot de reformistiska mutualisterna och federalisterna och även mot de auktoritära blanquisterna och marxisterna, talade de för en enkel form av revolutionär anarkism - klasskampens och proletarietets anarkism som byggde på massuppror av de fattiga mot de rika och omedelbar övergång till ett fritt och klasslöst samhälle utan någon mellanperiod av diktatur. Det är en anarkism för klassmedvetna arbetare och bönder, för aktivt folk insom arbetarrörelsen, för socialister som vill ha frihet på samma gång som jämlikhet.

Denna anarkistiska eller revolutionära kollektivism bör inte förväxlas med socialdemokraternas auktoritära och reformistiska kollektivism - den kollektivism som är grundad på gemensamt ägande av ekonomin men också på statskontroll av produktionen. Dels på grund av risken för förväxling, dels därför att det är här som anarkister och socialister kommer varandra närmast, är frihetlig socialism en bättre beteckning på denna typ av anarkism - vilket inte bara innefattar anarkister som är socialister utan också socialister som dras till anarkismen, men inte helt och hållet är anarkister.

Den typ av anarkism som uppstår när kollektivismen utarbetas mer i detalj är kommunismen. Det är uppfattningen att det inte räcker med att man har arbetsmedlen gemensamt, utan att arbetsprodukterna också bör vara gemensam egendom och fördelas enligt den princip som uttrycks i slagordet ”av var och en efter förmåga, åt var och en efter behov”. Det kommunistiska argumentet är att om människorna ska ha rätt till det fulla värdet av sitt arbete, blir det omöjligt att beräkna värdet av den enskildes arbete, för var och ens arbete är invecklat i allas arbete, och olika slags arbete har olika värde. Det är därför bättre att hela ekonomin är i händerna på samhället som helhet och att löne- och prissystemet avskaffas.

Den anarkistiska rörelsens ledande gestalter mot slutet av 1800- och början av 1900-talet - sådana som Kropotkin, Malatesta, Reclus, Grave, Faure, Goldman, Berkman, Rucker och så vidare - var kommunister. Med utgångspunkt från kollektivismen och i reaktion mot marxismen talade de för en mer sofistikerad form av revolutionär anarkism - och det är den anarkismen som innehåller den mest genomtänkta kritiken av det nuvarande samhället och de mest detaljerade förslagen för det framtida samhället. Det är en anarkism för dem som accepterar klasskampen men har en vidare världssyn. Om kollektivismen är revolutionär anarkism som riktar in sig på arbetsproblemet och grundar sig på arbetarkollektiv, så är kommunismen revolutionär anarkism som riktar in sig på levnadssättet och grundar sig på folkkommunen.

Alltsedan 1870-talet har den kommunistiska principen accepterats av de flesta anarkistiska organisationer som är för revolution. Det främsta undantaget var rörelsen i Spanien, som hängde fast vid den kollektivistiska principen på grund av starkt bakunistiskt inflytande. Men i själva verket skilde sig målen knappast från andra rörelser och i praktiken var den ”frihetliga kommunism” som infördes under spanska revolutionen 1936 det mest imponerande exemplet på anarkistisk kommunism i historien.

Denna anarkistiska eller frihetliga kommunism får naturligtvis inte förväxlas med marxisternas mer välkända kommunism - den kommunism som är grundad på gemensamt ägande av ekonomin och på statskontroll av både produktion och distribution, och även på partidiktatur. Den moderna anarkiströrelsen har sitt historiska ursprung i konflikten med marxisterna i Första och Andra internationalen, vilket återspeglas i anarkisternas ideologiska fixering vid den auktoritära kommunismen, något som ytterligare skärpts efter de ryska och spanska

ka revolutionerna. Som följd härav tycks många anarkister ha kallat sig kommunister mera av lust att utmana marxisterna på deras egen mark och överträffa dem i allmänhetens ögon än av djup övertygelse. Man kan misstänka att anarkister sällan är riktiga kommunister, dels därför att de alltid är för individualistiska, och dels därför att de inte så gärna vill göra detaljerade planer för en framtid som måste få ha frihet att utvecklas efter eget skön.

Den typ av anarkism som uppstår när kollektivismen eller kommunismen uteslutande inriktas på arbetsfrågorna är syndikalismen. Det är uppfattningen att samhället ska grundas på fackföreningarna, vilka utgör den organiserade arbetarklassen. Dessa ska då organiseras så att de täcker både yrkesområden och geografiska områden och reformeras så att bestämmanderätten ligger hos medlemmarna. Hela ekonomin kan då skötas enligt arbetarkontrollprincipen.

Många anarkistiska kollektivisterna och kommunister under 1800-talet var syndikalister i sak, och det gäller speciellt anarkisterna i Första internationalen. Men beteckningen syndikalism uppkom först i och med att den franska syndikalistiska rörelsen uppstod vid århundradets slut. När den franska fackföreningsrörelsen delades i en revolutionär och en reformistisk sektion på 1890-talet blev de revolutionära syndikalisterna dominerande och många anarkister slöt sig till dem. Några av dem, som Fernand Pelloutier och Emile Pouget, fick stort inflytande och den franska syndikalistiska rörelsen var, även om den aldrig var helt anarkistisk, en stark kraft för anarkismen fram till första världskriget och ryska revolutionen. Anarkosyndikalistiska organisationer var också starka i Italiens och Rysslands arbetarrörelser strax efter första världskriget och framför allt i Spanien till inbördeskrigets slut 1939.

Det är en anarkism för de mest klassmedvetna och militanta elementen i en stark arbetarrörelse. Men syndikalismen är inte alltid anarkistisk eller ens revolutionär. I praktiken har anarkosyndikalisterna visat benägenhet att bli auktoritära eller reformistiska eller båda delarna, och det har visat sig vara svårt att upprätthålla jämvikten mellan frihetliga principer och det tryck som dagskampen för bättre lön och villkor utövar. Detta är inte ett argument mot anarkosyndikalismen utan snarare en ständig fara för anarkosyndikalisterna. Det verkliga argumentet mot anarkosyndikalismen och syndikalismen i allmänhet är att den överbetonar arbetets betydelse och arbetarklassens funktion. Klasssystemet är ett centralt politiskt problem, men klasskampen är inte den enda politiska verksamheten för anarkisterna. Syndikalismen är acceptabel när den ses som en sida av anarkismen, men inte när den fördunklar alla andra sidor. Detta är en människouppfattning som kan vara riktig så långt den räcker, men den räcker inte till när man ska ta itu med livet utanför arbetet.

Skenbara skillnader

Det måste sägas att skillnaderna mellan olika typer av anarkism har blivit mindre betydande på senare år. Bortsett från dogmatiker åt båda hållen lutar de flesta anarkister åt att uppfatta de gamla skillnaderna som mer skenbara än verkliga, som konstlade skillnader i betoning, i ordval rentav, snarare än allvarliga principskillnader. Det kanske faktiskt är bättre att inte uppfatta dem som typer utan mer som sidor av anarkismen, som beror på inriktningen av våra intressen.

Således är vi i privatlivet individualister och gör våra egna saker och väljer våra kamrater och vänner av personliga skäl. I vårt sociala liv är vi mutualister, sluter fria överenskommelser med varandra och ger vad vi har och får vad vi behöver genom jämlikt utbyte med varandra. I vårt arbetsliv vill vi helst vara kollektivisterna och slå oss ihop med våra arbetskompisar för att producera för det allmänna bästa, och när det gäller administreringen vill vi helst vara syndikalister och slå oss ihop med våra arbetskamrater för att besluta om hur arbetet ska göras. I vårt politiska liv vill vi helst vara kommunister och slå oss ihop med våra grannar för att besluta hur kommunen ska skötas. Detta är förstås en förenkling, men den uttrycker en allmän sanning om hur anarkisterna tänker i dag.

Vad anarkisterna vill

Det är svårt att säga vad anarkisterna vill, inte bara därför att de skiljer sig så mycket åt utan också därför att de tvekar att komma med detaljerade förslag om en framtid som de varken kan eller vill kontrollera. Anarkisterna vill ju ha ett samhälle utan styrelse, och ett sådant samhälle skulle uppenbarligen variera rätt mycket från tid till tid och från plats till plats. Hela meningen med det samhälle anarkisterna vill ha är att det skulle vara som medlemmarna själva vill ha det. Trots det är det möjligt att säga vad de flesta anarkister skulle vilja se i ett fritt samhälle, fast man måste komma ihåg att det inte finns någon officiell linje och inte heller något sätt att förena individualismens och kommunismens ytterligheter.

Den fria individen

De flesta anarkister med en frihetlig attityd i privatlivet vill ha mycket större valfrihet när det gäller personligt beteende och sociala förbindelser mellan individer. Men om individen är atomen i samhället är familjen molekylen, och familjelivet skulle fortsätta även om allt tvång som är förbundet därmed togs bort. Men även om familjen är naturlig är den inte längre nödvändig. Effektiv preventivteknik och klok arbetsfördelning har befriat mänskligheten från det trånga valet mellan celibat och monogami. Ett par behöver inte ha barn, och barn kan uppfostras av flera eller färre föräldrar än två. Folk kan leva ensamma och ändå ha sexuella partners och barn eller leva i storfamiljer utan permanenta parförhållanden eller officiellt föräldraskap.

Förmodligen kommer de flesta människor att fortsätta leva i något slags äktenskap och de flesta barn att uppfostras i familjemiljö, vad som än händer med samhället, men det kan finnas många olika slags personliga arrangemang inom samma kommun. Det fundamentala kravet är att kvinnorna ska befrias från männens förtryck och barnen från föräldrarnas. Myndighetsutövning är inte bättre i familjens mikrokosm än i samhällets makrokosm.

Personliga förbindelser utanför familjen ska inte regleras genom godtyckliga lagar eller ekonomisk tävlan utan av den naturliga solidariteten människor emellan. Nästan alla vet vi hur vi ska behandla våra medmänniskor - som vi själva skulle vilja att de behandlade oss - och självrespekten och den allmänna opinionen är mycket bättre vägledare för vårt handlande än fruktan eller skuld känsla. En del motståndare till anarkismen har framhållit att samhällets moraliska förtryck skulle vara värre än statens fysiska förtryck, men en större fara är nog den oreglerade makt som frikårer, lynchgalna hopar, rövarband eller gangstergång kan tillvälla sig - de rudimentära former av staten som kommer upp till ytan, då den riktiga statens reglerade myndighet av en eller annan orsak inte fungerar.

Men anarkisterna är tämligen överens när det gäller privatlivet, och här finns knappast något problem. När allt kommer omkring har många människor redan inrättat sig efter eget tycke, utan att vänta på revolution eller nånting annat. Det verkliga problemet är att få ett fritt samhälle.

Det fria samhället

Den första förutsättningen för ett fritt samhälle är att man avskaffar myndigheten och exproprierar egendomen. I stället för styrelse genom permanenta representanter, som någon gång då och då utsätts för val, och genom praktiskt taget oavsättliga yrkesbyråkrater, vill anarkisterna ha samordning genom tillförordnade ombud som kan återkallas när som helst och genom professionella experter, som är i sann mening ansvariga. I ett sådant system skulle antagligen sådana sociala verksamheter som kräver organisation skötas av fria sammanslutningar. Dessa kunde kallas "råd" eller kooperativer eller kollektiv eller kommuner eller kommittéer eller fackföreningar eller syndikat eller sovjeter eller vad som helst - namnet skulle vara utan betydelse, det viktiga skulle vara hur de fungerar.

Det skulle finnas sammanslutningar för att sköta allt arbete alltifrån verkstaden eller småbruket upp till de största industri- och jordbrukskomplex. Det skulle finnas sammanslutningar över alla större geografiska områden, från kvarteret eller byn upp till nationell nivå, för att sköta de gemensamma angelägenheterna - bostäder, gator, renhållning, bekvämligheter. Det skulle finnas sammanslutningar för att sköta sådana verksamheter som kommunikationer, kultur, rekreation, forskning, hälsovård och utbildning.

En av följderna av samordning genom fri sammanslutning i stället för förvaltning genom etablerade hierarkier skulle vara extrem decentralisering efter federalistiska linjer. Detta kan tyckas vara ett argument mot anarkismen, men vi vill hävda att det är ett argument för den. En av de underligaste idéerna i modernt politiskt tänkande är att krig påstås bero på att det finns så många små nationer, fast historiens värsta krig har orsakats av ett fåtal stora. På samma sätt försöker regeringar alltid skapa större och större förvaltningsenheter, fast erfarenheterna visar att de små är de bästa. Nedbrytningen av stora politiska system skulle vara en av de största vinsterna med anarkismen, och länderna skulle på nytt bli kulturella enheter, medan nationerna skulle försvinna.

Varje sammanslutning som skulle få hand om något slag av nyttighet eller egendom skulle ha det viktiga ansvaret att antingen se till att den blev rättvist fördelad bland de berörda människorna eller också att den hölls som gemensam egendom och alla berörda hade lika rätt att bruka den. Anarkisterna har olika uppfattning om vilket system som är bäst och det skulle säkert medlemmarna i ett fritt samhälle också ha. Det skulle bli en fråga för medlemmarna i varje sammanslutning att bestämma vilken metod de föredrog. Man kan tänka sig lika lön för alla, eller lön enligt behov eller ingen lön alls. En del sammanslutningar kan använda pengar för allt utbyte, en del bara för stora invecklade transaktioner, en del inte alls. Varor kan köpas, hyras eller fås gratis, fritt eller med ransonering. Om någon tycker att den här sortens funderingar verkar orealistiska eller utopiska, må han betänka hur mycket vi redan nu har gemensamt och hur många saker som kan brukas utan betalning.

I England, t ex, äger samhället en del tunga industrier, luft- och järnvägstransport, färjor och bussar, radio och TV, vatten, gas och elektricitet, fastän vi betalar för att använda dem. Men vägar, broar, floder, stränder, parker, bibliotek, lekplatser, toaletter, skolor, universitet, sjukhus och brandkår etc inte bara ägs av samhället utan får användas utan betalning. Skillnaden mellan vad som ägs privat och vad som ägs kommunalt, och mellan vad som får användas mot betalning och vad som får användas gratis är helt godtycklig. Det kan tyckas självklart att vi ska få använda vägar och stränder utan att betala, men så har det inte alltid varit, och gratis tillgång till sjukhus och universitet har vi inte fått förrän på 1900-talet. På samma sätt kan det tyckas självklart att vi ska betala för transport och bränsle, men det kommer kanske inte alltid att vara så, och det finns ingen anledning att de inte skulle kunna vara gratis.

En fördel med den lika delningen eller fria fördelningen av nyttigheter i stället för ackumulering av egendom skulle vara att det på ägande grundade klasssystemet försvann. Men anarkisterna vill också att det på kontroll grundade klasssystemet ska försvinna. Det betyder att man inom varje sammanslutning ständigt måste vara på

sin vakt för att hindra en byråkrati från att växa fram, och framför allt betyder det reorganisering av arbetslivet utan en direktörsklass.

Arbetet

Människans främsta behov är föda, tak över huvudet och kläder, som gör livet möjligt att leva. Därefter kommer en del bekvämligheter som gör livet värt att leva. Den primära ekonomiska verksamheten i vilken grupp som helst är framställning och fördelning av de saker som tillfredsställer dessa behov. Och det viktigaste i ett samhälle - näst efter de personliga relationer som det är grundat på - är att organisera det nödvändiga arbetet. Anarkisterna har två karakteristiska idéer om arbetet: den första är att nästan allt arbete är obehagligt, men kan organiseras så att det blir mer uthärdligt och till och med trevligt. Och den andra är att allt arbete bör organiseras av dem som faktiskt gör det.

Anarkisterna är överens med marxisterna om att arbetet i det nuvarande samhället alierar arbetaren. Det är inte hans liv, utan vad han gör för att kunna leva. Hans liv är vad han gör utanför arbetet, och när han gör något han tycker är roligt kallar han det inte arbete. Detta gäller för de flesta arbeten för de flesta människor på alla platser, och det kommer att gälla en massa arbete för en massa människor i alla tider. Det tröttande och enformiga arbete, som måste göras för att få plantor att växa och djur att frodas, driva fabriker och transportsystem, skaffa fram vad folk vill ha och skaffa undan vad de inte vill ha, kan inte avskaffas utan en drastisk sänkning av den materiella levnadsstandarden. Och automationen, som kan göra det mindre tröttande, gör det ännu enformigare. Men anarkisterna hävdar att lösningen inte är att försöka inbilla folk att det måste vara så, utan det gäller att omorganisera allt nödvändigt arbete så att det för det första blir naturligt att alla, som är i stånd att utföra det, ska ta sin del av det, och att ingen ska syssla med det mer än några timmar om dagen, och för det andra alla ska ha möjlighet att växla mellan olika slags tråkigt arbete, så att det blir mindre tråkigt genom större omväxling. Det är inte bara frågan om rättvis fördelning, utan också om rättvist arbete för alla.

Anarkisterna är också överens med syndikalisterna om att arbetet ska förvaltas av arbetarna. Det betyder inte att arbetarklassen - eller fackföreningarna eller ett arbetarparti (det vill säga ett parti med anspråk på att representera arbetarklassen) driver näringslivet och har högsta kontrollen över arbetet. Inte heller betyder det samma sak i liten skala, att personalen i en fabrik får välja direktörer eller kolla räkenskaperna. Det betyder helt enkelt att folk som gör ett speciellt jobb har direkt och fullständig kontroll över vad de gör, utan några som helst chefer eller direktörer eller inspektörer. En del människor kan vara bra samordnare, och de kan få koncentrera sig på samordning, men för den skull behöver de inte ha någon makt över dem som gör det egentliga arbetet. En del människor kan vara lata eller ineffektiva, men det är de redan nu. Det viktiga är att ha största möjliga kontroll över sitt eget arbete lika väl som över sitt eget liv.

Principen gäller allt slags arbete - på åkrarna och i fabriker, i stora koncerner och små, i kvalificerade uppgifter och okvalificerade, i smutsiga jobb och akademiska yrken - och det är inte bara en lämplig gest för att göra arbetarna glada utan själva grundprincipen för en fri ekonomi. Den vanliga invändningen är att fullständig arbetarkontroll skulle leda till en fördömande konkurrens mellan olika arbetsplatser, och till produktion av onödiga saker. Det självklara svaret är att fullständig brist på arbetarkontroll leder till exakt samma sak. Vad som behövs är klok planering, och tvärtom vad de flesta människor tycks tro är denna inte beroende av mer kontroll ovanifrån utan av mer information härnere.

De flesta ekonomer har intresserat sig mer för produktionen än för konsumtionen - för tingens tillverkning mera än för deras bruk. Både högerfolk och vänsterfolk vill att arbetarna ska producera mer, antingen för att göra de rika rikare eller för att göra staten starkare, och resultatet är "överproduktion" vid sidan av fattigdom, växande produktivitet tillsammans med växande arbetslöshet, högre kontorsblock på samma gång som växande hemlöshet, större skörd per hektar medan fler hektar lämnas obesädda. Anarkisterna intresserar sig mer för konsumtionen än för produktionen - vill att sakerna ska användas för att tillfredsställa hela folkets behov i stället för att öka de rikas och de starkas vinster och makt.

Förnödenheter och lyx

Ett samhälle som vill framstå som hederligt kan inte tillåta exploatering av de grundläggande behoven. Det kan vara acceptabelt att lyxvaror köps och säljs, eftersom vi har valfrihet att använda dem eller ej. Men förnödenheter är inte vilka varor som helst eftersom vi är tvugna att använda dem. Om någonting bör tas bort ur den kommersiella marknaden och ur monopolgruppers händer är det utan tvekan jorden vi lever på, maten som växer på den, hemmen som byggs på den, och de där viktiga sakerna som utgör det mänskliga livets materiella grundval - kläder, verktyg, bekvämligheter, bränsle och så vidare. Det är också utan tvekan uppenbart att när det finns fullt upp av en förnödenhet måste var och en kunna få ta vad han behöver, men att man, när det är ont om den, måste komma överens om ett ransoneringssystem så att var och en får sin beskärda del. Det är självklart att det är något fel med ett system, där slöseri och nöd finns sida vid sida, där några människor har mer än de behöver medan andra ingenting har.

Framför allt är det självklart att ett sunt samhälles första uppgift är att få bort knappheten på förnödenheter - som till exempel livsmedelsbristen i underutvecklade länder och bostadsbristen i ekonomiskt utvecklade länder - genom att utnyttja tekniskt vetande och sociala resurser. Om tillgänglig skicklighet och arbetskraft användes på ett riktigt sätt skulle säkert tillräckligt med mat kunna odlas och tillräckligt många hem byggas för att föda och hysa hela befolkningen. Det händer inte nu, därför att det nuvarande samhället har andra prioriteringar, inte därför att det inte kan hända. En gång i tiden trodde man det var en omöjlighet att alla skulle kunna vara ordentligt klädda, och fattiga människor gick alltid i trasor. Nu finns det fullt upp med kläder, och det kunde finnas fullt upp av allting annat också.

Lyxvaror är paradoxalt nog också förnödenheter, fast inte basförnödenheter. Ett sunt samhälles andra uppgift är att göra även lyxvaror fritt tillgängliga, fastän detta kan vara ett område där pengar fortfarande kunde ha en nyttig funktion - under förutsättning att de inte fördelades enligt kapitalistländernas orimligt planlösa sätt eller det ännu mer orimliga planmässiga sättet i kommunistländerna. Det viktiga är att alla ska ha fri och lika tillgång till lyx.

Men människan lever inte av bröd allenast, nej inte ens av tårta. Anarkisterna skulle inte vilja se fritidsverksamhet, intellektuell, kulturell och annan sådan verksamhet i samhällets händer - inte ens i det mest frithetliga samhälles. Men det finns andra verksamheter som inte kan anförtros åt individer i fria sammanslutningar utan måste skötas av samhället som helhet. Det är vad som kan kallas välfärdsverksamheter - inbördes hjälp utöver familjens och vännernas förmåga och utanför bostads- eller arbetsplatsen. Låt oss titta på tre av dessa.

Välfärdssamhället

Undervisning är mycket viktigt i det mänskliga samhället, eftersom det tar så lång tid för oss att växa upp och lära de fakta och färdigheter som är nödvändiga för samhällslivet, och anarkisterna har alltid intresserat sig mycket för skolfrågorna. Många anarkistiska ledare har lämnat värdefulla bidrag till pedagogisk teori och praktik, och många pedagogiska reformatorer har haft frihetliga tendenser - från Rousseau och Pestalozzi till Montessori och Neill. Idéer om undervisning som förr ansågs utopiska är numera en normal del av läroplanerna både inom och utom det statliga undervisningssystemet i England, och undervisningen är kanske det mest stimulerande verksamhetsområdet för praktiska anarkister. När folk säger att det låter bra med anarki men att den inte kan funka, kan vi peka på en bra grundskola eller en bra lekplats eller ungdomsgård. Men även det bästa undervisningssystem är fortfarande under kontroll av myndighetspersoner - lärare, administratörer, landshövdingar, inspektörer och så vidare. Vuxna människor som är med i en undervisningsprocess dominerar den alltid i viss utsträckning, men det är inte nödvändigt att de ska kontrollera den - och ännu mindre att personer, som inte alls är direkt inblandade, ska göra det.

Anarkisterna vill att de skolreformer som är på gång ska sträcka sig mycket längre. Man ska inte bara avskaffa sträng disciplin och aga, utan all tvångsdisciplin och alla straffmetoder. Undervisningsinstitutionerna bör inte bara befrias från ovidkommande myndigheters makt, utan eleverna bör också befrias från lärares och administratörers makt. Med sunda undervisningsrelationer ska inte det faktum att en person vet mer än en annan behöva betyda att läraren har myndighet över den som lär. Lärarnas status i det nuvarande samhället är grundad på ålder, styrka, erfarenhet och på lagen. Den enda status lärare borde ha skulle grunda sig på deras kunskap om ett ämne och deras förmåga att undervisa i det, och till sist också på deras förmåga att inge beundran och respekt. Vad som behövs är egentligen inte elevmakt - fast det är ett bra korrektiv till lärares och byråkraters makt - utan arbetarkontroll av alla berörda i en undervisningsinstitution. Det viktiga är att bryta förbindelsen mellan undervisning och styrning och göra uppfostran fri.

För närvarande har vi kommit närmare den brytningen i sjukvården än i undervisningen. Läkare är inte längre trollkarlar, och sjuksköterskor är inte längre helgon, och i många länder - däribland England - är rätten till fri läkarvård genomförd. Vad som behövs är att man utsträcker frihetsprincipen från den ekonomiska till den politiska sidan av hälsovårdssystemet. Folk ska kunna gå till sjukhuset utan att betala, och folk ska också kunna få arbeta på sjukhus utan någon hierarki. Ännu en gång: vad som behövs är arbetarkontroll av alla berörda i en medicinsk institution. Och liksom undervisningen är till för eleverna, så är sjukvården till för patienterna.

Handhavandet av brottsligheten har också förbättrats en hel del, men ännu är den långt ifrån tillfredsställande. Anarkisterna har två karakteristiska idéer om brottslighet: den första är att de flesta så kallade kriminella i stort sett är som alla andra, bara fattigare, svagare, dummare eller mer otursdrabbade. Den andra är att folk som kontinuerligt gör andra illa inte i sin tur bör bli illa behandlade utan i stället vårdas. De största brottslingarna är inte tjuvarna utan pamparna, inte gangsters utan härskarna, inte mördarna utan massmördarna. Ett fåtal mindre oförrätter dras fram och straffas av staten, medan de många stora oförrätterna i det nuvarande samhället döljs eller direkt förövas av staten. I stort sett gör straff samhället mer skada än vad brott gör. Straff varar längre, är bättre organiserade och mycket effektivare. Ändå måste även det mest frihetliga samhälle skydda sig mot några människor, och detta skulle oundvikligen innebära en del tvång. Men brottslingsbehandlingen skulle ingå i undervisnings- och hälsovårdssystemet och skulle inte vara ett institutionaliserat straffsystem. Den sista utvägen skulle inte vara fängelse eller dödsstraff utan bojkott eller uteslutning.

Pluralism

En individ eller en grupp kan vägra att vara med i eller envisas med att lämna ett samhälle, om än det är aldrig så bra. Det skulle inte finnas någonting som kunde hejda vederbörande. Teoretiskt är det möjligt för en människa att försörja sig genom egna ansträngningar, fast i praktiken skulle hon bli beroende av att kollektivet försåg henne med en del material och tog en del produkter i utbyte, så det är svårt att vara bokstavligen självförsörjande. Ett kollektivistiskt eller kommunistiskt samhälle bör toerera och till och med uppmuntra sådana reservat av individualism. Vad som inte kan accepteras är att en oberoende person försöker utnyttja andra människors arbete genom att anställa dem mot oskäligen hög lön eller byta varor till oskäligen höga priser. Men detta kan knappast ske, eftersom folk väl inte skulle arbeta eller köpa till någon annans vinst hellre än till egen. Och även om ingen lag hindrar folk från att tillskansa sig saker, så skyddar heller ingen lag dem från att förlora dem - du kan ta nånting från någon, men han kan ta tillbaka det igen. Myndighet och egendomsrätt kan knappast återinföras av isolerade individer.

En större fara kunde oberoende grupper utgöra. En avskild gemenskap kunde lätt existera inom samhället, och detta kunde orsaka besvärliga problem. Om en sådan gemenskap återgick till myndighet och egendomsrätt och därigenom kunde höja levnadsstandarden för ett fåtal, så kunde folk bli frestade att sluta sig till den gruppen, särskilt om samhället i stort drogs med ekonomiska svårigheter.

Men ett fritt samhälle måste vara pluralistiskt och inte bara ha fördrag med skillnader i åsikterna om hur frihet och jämlikhet ska förverkligas, utan också mot avvikelser från själva idén om frihet och jämlikhet. Det enda villkoret skulle vara, att ingen skulle kunna tvingas att ansluta sig till sådana tendenser mot sin vilja, och på den punkten kan nog inget aldrig så frihetligt samhälle klara sig utan någon form av auktoritärt tryck. Men anarkisterna vill ersätta masssamhället med en massa samhällen, som ska samleva lika fritt som individerna inom dem. Den största faran för de fria samhällen som har förekommit har inte varit inre regression utan yttre aggression, och det verkliga problemet är inte hur man ska hålla ett fritt samhälle igång utan hur man alls ska få igång det.

Revolution eller reform

Anarkisterna har traditionellt förespråkat våldsam revolution för att inrätta ett fritt samhälle, men några har förkastat våldet eller revolutionen eller båda - våld följs så ofta av motvåld och revolution av kontrarevolution. Å andra sidan har få anarkister förespråkat reformer uteslutande, eftersom alla inser att så länge myndighets- och egendomssystemet existerar, så kommer ytliga förändringar aldrig att hota samhällets grundstruktur. Svårigheten är att det som anarkisterna vill är revolutionärt, men att det inte är säkert - eller ens troligt - att en revolution leder till det som anarkisterna vill. Det är därför som anarkister har haft en viss benägenhet att tillgripa desperata handlingar eller falla tillbaka i hopplös överksamhet.

I praktiken är de flesta dispyter mellan reformistiska och revolutionära anarkister meningslösa, för bara den mildaste reformist vägrar att välkomna revolutioner, och alla revolutionärer vet att deras arbete i allmänhet inte leder till annat än reformer, och alla reformister vet att deras arbete i allmänhet leder till något slags revolution. Vad de flesta anarkister vill är att överallt och ständigt utöva tryck av alla slag och på så sätt få individer att omvända sig, grupper att bildas, institutioner att reformera sig, folket att resa sig, myndighet och egendom att rasa samman. Om detta skedde utan bråk skulle vi bli förtjusta. Men det har det aldrig gjorts och kommer nog aldrig att göra. Till slut blir det nödvändigt att gå ut och bekämpa statens styrkor i bostads- kvarteren, på arbetsplatserna och på gatan - och om staten besegras är det ännu nödvändigare att fortsätta att jobba för att hindra upprättandet av en ny stat och börja med uppbyggandet av ett fritt samhälle i stället. Det finns plats för alla i denna process, och alla anarkister hittar nånting att göra i kampen för det de vill ha.

Vad anarkisterna gör

Det första anarkister gör är att tänka och tala. Få människor börjar som anarkister och att bli anarkist kan vara en förvirrande erfarenhet som innebär en stor omvälvning i känsla och tänkande. Att vara medveten anarkist är hela tiden en svår situation (ungefär som att exempelvis vara ateist i medeltidens Europa). Det är svårt att bryta igenom tankebarriären och övertyga folk om att nödvändigheten att ha en styrelse inte är självklar utan kan diskuteras och förkastas (precis som Guds existens). En anarkist måste utarbeta en helt ny världssyn och ett nytt sätt att ta itu med problemen. Detta sker vanligtvis i samtal med människor som är anarkister eller står anarkismen nära, särskilt inom någon vänstergrupp eller vänsterverksamhet.

Vidare har även den mest fanatiska anarkist kontakter med icke-anarkister, och sådana kontakter ger goda tillfällen att sprida anarkistiska idéer. Det är inte regel men vanligt hos anarkister att de i mindre grad än andra människor håller på sådana saker som att makar ska vara trogna, barnen lydiga, grannarna som alla andra, arbetskamraterna punktliga. Anarkistiska tjänstemän och medborgare är sannolikt mindre benägna att göra som de är tillsagda, och anarkistiska lärare och föräldrar är sannolikt mindre benägna att tvinga andra att göra som de är tillsagda. En anarkism som inte märks i ens eget liv är ganska opålitlig.

En del anarkister nöjer sig med att själva komma till klarhet och behåller sina åsikter för sig själva, men de flesta vill gå vidare och påverka andra människor. I samtal om sociala och politiska ämnen framför de då den frihetliga ståndpunkten, och i strider om offentliga frågor stöder de den frihetliga lösningen. Men för att åstadkomma något konkret måste man arbeta tillsammans med andra anarkister eller i något slags politisk grupp på mer permanent basis än tillfälliga sammanträffanden. Detta är ansats till organisation som leder till propagande och till sist till handling.

Organisation och propaganda

Den inledande formen av anarkistisk organisation är diskussionsgruppen. Om denna visar sig livskraftig utvecklas den på två sätt - den tar upp förbindelse med andra grupper och den vidgar sin verksamhet. Förbindelserna med andra grupper kan med tiden leda till något slags federation, som kan samordna verksamheten och företa sig mer ambitiösa saker. Anarkistisk verksamhet börjar vanligtvis med någon form av propaganda för att föra ut själva de anarkistiska grundidéerna. Det finns i huvudsak två sätt att göra detta - propaganda genom ord och propaganda genom handling.

Ordet kan vara skrivet eller talat. Nu för tiden hörs det talade ordet mindre än förr, men offentliga möten - antingen inom- eller utomhus - är fortfarande en värdefull metod att nå folk direkt. Slutstadiet när en person håller på att bli anarkist påskyndas ofta genom någon personlig kontakt, och ett möte är ett bra tillfälle för detta. Utom att hålla specifikt anarkistiska möten är det också bra att delta i andra möten för att hävda den anarkistiska ståndpunkten, antingen genom att ta del i förhandlingarna eller att avbryta dem.

Det mest sofistikerade medlet för det talade ordet nu för tiden är förstås radio och television, och anarkister har ibland lyckats komma med i något program. Men radio är egentligen ett ganska otillfredsställande propagandamedium därför att det inte lämpar sig för okända idéer, och anarkismen är fortfarande okänd för de flesta lyssnare och tittare. Det lämpar sig inte heller för framförande av bestämda politiska idéer, och att sprida anarkistiska idéer genom radio och TV sker antagligen bäst på ett indirekt sätt, exempelvis genom tendensen i en historia. Detsamma gäller sådana media som film och teater, som i skickliga händer kan användas för oerhört effektiv propaganda. Men i allmänhet har anarkisterna inte lyckats utnyttja dessa kommunikationskanaler så bra som man kunde ha hoppats.

Hur effektiv propaganda i tal än kan vara, så är likväl det skrivna ordet nödvändigt för att fylla ut budskapet, och detta har varit och är fortfarande den allra vanligaste formen av propaganda. Idén om ett samhälle utan styrelse kan ha fört en underjordisk tillvaro i århundraden och då och då kommit till ytan i radikala folkliga rörelser, men den togs först fram i ljuset för tusentals människor av sådana författare som Paine, Godwin, Proudhon, Stirner och så vidare. Och när idén slog rot och uttrycktes av organiserade grupper uppstod den flod av tidskrifter och pamfletter som fortfarande är den anarkistiska rörelsens främsta kommunikationsmetod. Några av dessa publikationer har varit mycket bra. De flesta har varit ganska dåliga. Men de har alla varit viktiga därför att de har visat att rörelsen inte har slutit sig inom sig själv, utan har vidmakthållit en ständig dialog med ytttervärlden. Ännu en gång: förutom att producera specifikt anarkistiska arbeten är det lämpligt att även bidra till icke-anarkistiska tidskrifter och skriva icke-anarkistiska böcker för att få ut anarkistiska ståndpunkter till icke-anarkistiska läsare.

Det talade och skrivna ordet är visserligen nödvändigt men aldrig tillräckligt. Vi kan tala och skriva i allmänna ordalag så mycket vi vill, men i sig självt leder det ingen vart. Det är också nödvändigt att komma utöver den rena propagandan, på två sätt - att diskutera särskilda frågor vid sådan tidpunkt och på sådant sätt att det har en omedelbar verkan, eller att vinna publicitet genom nånting mer dramatiskt än blotta ord. Det första sättet är agitation, det andra är propaganda genom handling.

Agitation är den punkt där den politiska teorin möter den politiska verkligheten. Anarkistisk agitation kan lämpligen sättas in, när folk har blivit särskilt mottagliga för anarkistiska idéer på grund av någon skärpning av det statliga systemet - under krig eller inbördeskrig, strejker, kampanjer mot förtryck eller offentliga skandaler - och den består väsentligen av propaganda som tagits ner på jorden och gjorts utförbar. I en situation av växande medvetenhet är folk inte så intresserade av allmänna funderingar som av konkreta förslag. Då har man tillfälle att i detalj visa vad som är fel med det nuvarande systemet och hur det kunde rättas till. Anarkistisk agitation har ibland varit verkningsfull, framför allt i Frankrike, Spanien och USA före första världskriget, i Ryssland, Italien och Kina efter det, och i Spanien på 1930-talet.

Idén om propaganda genom handling är ofta missförstådd av anarkister såväl som av deras fiender. När uttrycket först användes (under 1870-talet) avsåg det demonstrationer, upplopp och resningar som var menade som symboliska handlingar i avsikt att vinna nyttig publicitet snarare än omedelbar framgång. Det viktiga var att propagandan inte bara skulle bestå av prat om vad som skulle kunna göras, utan av nyheter om vad som hade gjorts. Den innebar inte ursprungligen och innebär inte nödvändigtvis våld eller mord. Men efter vågen av våldsdåd av enstaka anarkister under 1890-talet blev propaganda genom handling allmänt uppfattad som identisk med personliga våldshandlingar, och den bilden har ännu inte förtonat.

De flesta anarkister nu för tiden uppfattar emellertid propagandan genom handling som något icke-våldsligt eller åtminstone "ovåldsligt", och de för en kamp mot bomber i stället för med dem. Den har i själva verket återgått till sin ursprungliga betydelse, fast den nu ofta får helt andra former - sittstrejker och ockupationer, organiserad häckling och fantasifulla demonstrationer. Propaganda genom handling behöver inte vara olaglig fast den ofta är det. Civil ohörsamhet är en speciell typ av propaganda genom handling, som innebär att man öppet och medvetet bryter mot en lag för att vinna publicitet. Många anarkister tycker illa om den, eftersom den också innebär att man öppet och medvetet utsätter sig för straff. Detta är stötande för anarkister som vanligtvis skyr all kontakt med myndigheterna. Men det har funnits tillfällen då några anarkister har funnit den vara en användbar form av propaganda.

Agitation, särskilt när den har framgång, och propaganda genom handling, särskilt när den är olaglig, går båda utöver den rena propagandan. Agitation eggjar till handling och propaganda genom handling innebär ju handling. Här beträder anarkisterna handlingens marker och anarkismen blir genast en allvarlig sak.

Handling

Omkastningen från att teoretisera om anarkismen till att omsätta den i handling betyder en förändring i organisationen. Den typiska diskussions- eller propagandagruppen, som utomstående lätt kan delta i och myndigheterna lätt kan kolla, och som grundar sig på att varje medlem går vad han vill och inte gör vad han inte vill, blir mer exklusiv och formell. Detta är ett farligt ögonblick, eftersom en hållning som är alltför sträng leder till auktoritära tillvägagångssätt och till sekterism, medan en som är allför slapp leder till förvirring och oansvarighet. Det är ett farligt ögonblick även på det sättet att när anarkismen blir en allvarlig sak, så blir anarkisterna ett allvarligt hot mot myndigheterna och kan bli utsatta för verklig förföljelse.

Den vanligaste formen av anarkistisk handling är att man går över från agitation i en viss fråga till att delta i en kampanj. Denna kan vara reformistisk, gälla nånting som inte skulle ändra hela systemet, eller revolutionär, gälla en förändring i själva systemet. Den kan vara laglig eller olaglig eller bådadera, utföras med våld eller ickevåld eller bara utan våld. Den kan ha en chans att lyckas, eller den kan vara hopplös från början. Anarkisterna kan vara inflytelserika eller rentav dominerande i kampanjen, eller de kan vara bara en av många deltagande grupper. Det finns en stor mängd olika handlingsområden som var och en lätt kan upptäcka, och under ett århundrade har anarkisterna prövat dem alla. Den handlingsform som anarkisterna har lyckats bäst med och som är mest typisk för anarkismen är "direkt aktion".

Direkt aktions-idén blir ofta missuppfattad av både anarkister och deras motståndare. När uttrycket först användes (under 1890-talet) betydde det bara motsatsen till "politiskt" - d v s parlamentariskt - handlande. Och inom arbetarrörelsen betydde det "industriell" handling, speciellt strejker, bojkotter och sabotage, vilka uppfattades som förberedelser och repetitioner för revolutionen. Det viktiga var att ingripandet inte skedde indirekt genom ombud, utan att de närmast berörda människorna i en situation direkt ingrep i denna situation, och avsikten var att vinna ett direkt resultat, inte bara publicitet.

Detta kan förefalla nog så klart, men den direkta aktionen har faktiskt ofta förväxlats med propaganda genom handling och speciellt med civil ohörsamhet. Direkt aktions-tekniken utvecklades i den franska syndikalistiska rörelsen i reaktion mot ytterlighetsformerna av handlingens propaganda. I stället för att ge sig in på de dramatiska men ineffektiva gesternas sidospår fortsatte de fackligt aktiva sitt tråliga men effektiva arbete - sådan var åtminstone teorin. Men allteftersom den syndikalistiska rörelsen växte och kom i konflikt med systemet i Frankrike, Spanien, Italien, Förenta Staterna och Ryssland började höjdpunkterna i den direkta aktionen anta samma former som handlingens propaganda. När sedan Gandhi började beskriva det som i själva verket var en icke-våldslig form av civil ohörsamhet som direkt aktion, så blev alla tre företeelserna sammanblandade och kom att betyda ungefär samma sak - närmast vilken som helst form av politisk aktivitet som är emot lagen eller på annat sätt ligger utanför de vedertagna reglerna för politiskt beteende.

För de flesta anarkister har emellertid den direkta aktionen fortfarande sin ursprungliga mening, fast den tar sig nya former bredvid de traditionella - att invadera militära baser eller ta över universitet, ockupera bostäder eller fabriker. Vad som gör den särskilt attraktiv för anarkister är att den är överensstämmande med frihetliga principer och även med sig själv. De flesta former av politisk handling av oppositionsgrupper går huvudsakligen ut på att vinna makt. En del grupper använder den direkta aktionens teknik, men så snart de vinner makt upphör de med att använda en sådan teknik och inte bara det: de hindrar andra från att använda den. Anarkisterna är för direkt aktion vid alla tillfällen. De ser den som ett normalt handlingsätt, ett handlingsätt som stärker sig självt och växer medan det tillämpas, som ett handlingsätt som kan användas till att skapa och även upprätthålla ett fritt samhälle.

Men det finns en del anarkister som inte har någon tro på möjligheten att skapa ett fritt samhälle, och deras handlande blir därför annorlunda. En av de starkaste pessimistiska tendenserna inom anarkismen är nihilismen. Nihilism var det ord som Turgenjev myntade (i sin roman *Fäder och söner*) för att beskriva de

unga populisternas skeptiska och föraktfulla attityd i Ryssland för hundra år sedan, men det kom att betyda den åskådning som inte bara förnekar statens eller den rådande moralens, utan även samhällets och själva mänsklighetens värde. För en sträng nihilist är ingenting heligt, inte ens han själv - så nihilismen är ett steg utöver den totala egoismen.

En av nihilismen inspirerad extrem handlingsform är terrorism som utförs för sin egen skull snarare än i hämnd- eller propagandasyn. Anarkisterna har inget monopol på terror, men den har ibland varit på modet i några sektioner av rörelsen. Efter den frustrerande erfarenheten att predika en minoritetsteori i ett ofta fientligt eller likgiltigt samhälle är det frestande att angripa samhället fysiskt. Det kanske inte gör mycket åt fientligheten, men det gör säkert slut på likgiltigheten. Låt dem hata mig bara de fruktar mig, är terroristens inställning. Men om den genomtänkta terrorn har varit ofruktbar så har på-måfa-terrorn varit förödande, och det är inte för mycket sagt att ingenting har gjort anarkismen mer skada än den ådra av psykopatiskt våld som alltid har löpt och fortfarande löper genom den.

Ett mildare av nihilismen inspirerat förhållningssätt är bohemeriet, som är ett konstant fenomen, fast namnet tycks ändras för varje yttring av det. Också det har varit på modet i några sektioner av den anarkistiska rörelsen och naturligtvis också långt utanför den. I stället för att angripa samhället, slinker bohemerna ut ur det - dvs han lever utan att anpassa sig till samhällets värderingar, men lever vanligtvis ändå i samhället och på samhället. Det talas mycket strunt om denna tendens. Bohemerna må vara parasiter, men det kan sägas om många andra också. Å andra sidan skadar de ingen utom sig själva, vilket inte kan sägas om vissa andra. Det snällaste man kan säga om bohemerna är att de kan göra lite gott genom att ha roligt och utmana etablerade värderingar på ett uppseendeväckande men oförargligt sätt. Det värsta man kan säga om dem är att de ju inte alls kan ändra samhället men däremot avleda kraft från försöken att göra just detta, vilket ju för de flesta anarkister är hela meningen med anarkismen.

Ett mera konsekvent och konstruktivt sätt att slinka ut ur samhället är att ge sig ut och inrätta ett självförsörjande kollektiv. Detta har tidvis varit en vitt utbredd företeelse, bland religiösa entusiaster under medeltiden exempelvis, och bland många slags människor mer nyligen, särskilt i Nordamerika och naturligtvis i Palestina. Anarkister har påverkats av denna tendens i det förflutna, men inte mycket nu för tiden. Liksom andra vänstergrupper lutar de mer åt att inrätta egna informella kollektiv med ett antal människor som lever och arbetar tillsammans inom samhället än åt att dra sig undan samhället. Dessa kan uppfattas som grundstommen i ett nytt slags samhälle som växer fram inom det gamla, eller också som en möjlig tillflykt från maktens krav som inte är för extrem för vanliga människor.

Ett annat förhållningssätt som är grundat på en pessimistisk syn på anarkismens framtidsutsikter är permanent protest. Enligt denna syn finns det inget hopp om att förändra samhället, avskaffa det statliga systemet och omsätta anarkismen i praktiken. Vad som är viktigt är inte framtiden, den stränga troheten mot ett bestämt ideal och det omsorgsfulla utarbetandet av en vacker utopi, utan det närvarande, att man sent omsider erkänner den bittra verkligheten och ägnar sig åt ständigt motstånd mot en vidrig situation. Permanent protest är en teori för många före detta anarkister som inte har givit upp sin tro, men inte längre hoppas på framgång. Det är också ett sätt att vara för många aktiva anarkister, som orubbligt håller fast vid sin tro och fortsätter som om de fortfarande hoppades på framgång, men som medvetet eller omedvetet känner att de aldrig kommer att få se den. Vad de flesta anarkister har varit invecklade i det senaste århundradet kan beskrivas som permanent protest, när man ser tillbaka. Men det är lika dogmatiskt att säga att saker och ting aldrig kommer att ändras som att säga att saker och ting säkert kommer att ändras, och ingen vet när protesten kan bli effektiv och nutiden plötsligt gå över i framtid. Den verkliga skillnaden är att den permanenta protesten uppfattas som en eftertrupps agerande i en hopplös sak, medan anarkistisk verksamhet i vanliga fall uppfattas som en förtrupps eller åtminstone några spanares agerande i en kamp som vi kanske inte vinner, och som kanske aldrig tar slut, men som ändå är värd att utkämpa.

De bästa taktikerna i denna kamp är alla de som står i överensstämmelse med den allmänna strategin i kriget för frihet och jämlikhet, från gerillaskärmytslingar i ens privata liv till regelrätta strider i stora sociala kampanjer. Anarkisterna är nästan alltid en liten minoritet, så de har sällan möjlighet att agera självständigt utan måste kämpa överallt där strid pågår. I allmänhet har anarkisterna rönt mest framgång när den anarkistiska agitationen har lett till deltagande i bredare vänsterrörelser - särskilt i arbetarrörelsen men också i antimili-

taristiska eller rentav pacifistiska rörelser i länder som förberett eller varit invecklade i krig, antiklerikala och humanistiska rörelser i religiösa länder, rörelser för nationell frigörelse eller frigörelse från en kolonialmakt, för jämlikhet mellan raser eller kön, för lag- eller fängvårdsreformer, eller för medborgerliga friheter i allmänhet.

Sådant deltagande betyder oundvikligen att man allierar sig med icke-anarkistiska grupper och till en del ger avkall på sina anarkistiska principer, och anarkister som blir djupt invecklade i sådan verksamhet löper alltid fara att helt komma bort från anarkismen. Å andra sidan hamnar man i överksamhet och sekterism om man vägrar att ta en sådan risk, och den anarkistiska rörelsen har vunnit inflytande endast när den har spelat en aktiv roll. Det specifikt anarkistiska bidraget vid sådana tillfällen är tvåfaldigt - att framhålla det frihetliga samhället som ett mål, och att kräva frihetliga metoder för att uppnå det. Detta tvåfaldiga bidrag är egentligen en och samma sak, för en av de viktigaste sakerna vi kan lära andra är inte bara att ändamålet aldrig helgar medlen utan också att medlen bestämmer ändamålet - att medlen är ändamålet i de flesta fall. Vi kan vara säkra på våra egna handlingar, men inte på följderna.

Det Anarkistiska Biblioteket

Nicholas Walter
Om anarkismen
1969

Översättning: Britta Gröndahl

sv.anarchistlibraries.net